

УДК 725.5

АНТОНЕНКО І. В., САФРОНОВА О. О., КОСТЮК О. О.
Київський національний університет технологій та дизайну

**ПРИНЦИПИ ДИЗАЙНУ ВНУТРІШНЬОГО ПРОСТОРУ
ГРУПОВИХ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

***Мета.** Визначити особливості організації внутрішнього простору групових житлових будинків для людей з особливими потребами і принципи їх дизайну в контексті сучасної моделі соціальної роботи, поширеної в західноєвропейських країнах і Америці.*

***Методика.** Використано методи: літературно-системного аналізу наукових публікацій за тематикою дослідження; аналіз досвіду проектування групових житлових будинків для людей з особливими потребами у Західній Європі і США, функціональний, морфологічний та структурний аналізи їх інтер'єрів, узагальнення отриманих результатів дослідження.*

***Результати.** Визначені особливості проектування групових житлових будинків для людей з особливими потребами в контексті сучасної моделі соціальної роботи. Узагальнено досвід з організації таких групових житлових будинків, проведено історичний аналіз їх виникнення і розвитку.*

***Наукова новизна.** На основі аналізу впровадження сучасної моделі соціальної допомоги і реабілітації (ТС), узагальнений досвід організації групових житлових будинків для людей з особливими потребами, визначені принципи їх дизайну і соціальна адресність в умовах України.*

***Практична значимість.** Виявлені принципи дизайну простору групових житлових будинків для людей з особливими потребами можуть бути використані в реальному проектуванні.*

***Ключові слова:** групові житлові будинки, люди з особливими потребами, соціально-адресна робота, принцип морального лікування, метод терапевтичної спільноти (ТС).*

Вступ. У світовій практиці соціального захисту населення від соціальних ризиків виділяють два підходи – активний і пасивний. До активних заходів належать соціальне страхування (тобто забезпечення доходів у разі втрати працездатності або роботи), лікування і профілактика хвороб, сприяння освіті та підвищенню кваліфікації. До пасивних заходів (крім соціальних виплат і натуральних послуг) належить соціальна допомога, яка надається у вигляді соціальних послуг, що мають адресний характер і трансформовані до нових соціально-економічних умов [6]. При цьому система соціального захисту повинна гарантувати гідне існування людини, повагу до її честі і свобод та максимальне охоплення її соціального простору, бо неможливо захистити того, хто не включений в систему [2: 26].

Згідно з діючими в Україні державними будівельними нормами (ДБН В.2.2-18:2007. «Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення»), місткість закладів соціального захисту населення різного призначення становить від 50 і більше осіб. Натомість, у США і Західній Європі використовується інша організація певного типу будівель, розрахованих на соціально вразливі групи населення. Це групові будинки – невеликі будівлі, розташовані в межах спільноти, в яких, як правило, проживає не більше 6 осіб, не рахуючи цілодобово працюючого персоналу. У Західній Європі і в США існує групове житло різного призначення: для людей похилого віку; для осіб, що проходять різного типу адаптації, наприклад, після лікування від алкоголізму і наркоманії, звільнених після тюремного ув'язнення; учасників бойових дій (що вельми актуально в нашій країні,

враховуючи наслідки АТО); осіб з невиліковними захворюваннями та тих, у кого є інші види загальних потреб. Спостерігається диференційований підхід до проблеми, тенденція охопити всі групи населення, які потребують соціальної допомоги [3, 4]. В Україні такий підхід тільки формується. Не всі категорії осіб, які потребують соціального захисту, виявляються охопленими. Хоча останнім часом намітилися тенденції створення схожих будинків для дітей-сиріт (дитячі будинки сімейного типу), розширюється номенклатура житлових будинків для бездомних. Групові будинки – територія, де людина, незважаючи на свою недугу, продовжує жити повноцінно і гідно. Необхідність в таких будинках здається очевидною, тому для більш глибокого розуміння проблеми буде корисним вивчити американський і європейський досвід, тобто напрацювання тих країн, в яких подібні будинки функціонують давно і успішно.

Постановка завдання. Доцільність організації групових будинків для верств населення, що потребують соціальної допомоги і соціальної реабілітації, витікає перш за все з принципу морального лікування, який лежить в основі діяльності терапевтичної спільноти (ТС). Ідея використання методу ТС для лікування і реабілітації осіб з психічними та поведінковими розладами належить англійським психіатрам Максвеллові Джоунсу і Роберту Н. Рапопорту. В даний час існує ціла мережа ТС, об'єднаних в Міжнародну асоціацію. Однією з найважливіших завдань асоціації є вивчення ефективності (в тому числі економічної) діяльності ТС на основі доказової медицини. Як показує досвід роботи ТС в різних країнах, найбільш успішною моделлю розвитку ТС виявилася та, при якій ТС розглядається як форма лікування, що надає можливість використання індивідуальних, групових чи сімейних варіантів роботи, а також включення різних теоретичних моделей лікування, таких, як психоаналітична, груп-аналітична, соціального навчання, системна, когнітивна психотерапія та інші [5, 9]. Для реалізації таких варіантів роботи групові будинки підходять якнайкраще. Що стосується рекомендацій до дизайну групових будинків, то окремо це питання в науковій літературі не розглядалось.

Завдання дослідження: на основі аналізу досвіду Західної Європи і США щодо організації групових житлових будинків для людей з особливими потребами визначити принципи проектування їх внутрішнього простору і соціальну адресність в умовах України.

Результати дослідження. Тенденція пошуку альтернатив довготривалому утриманню людей в стаціонарних установах різного типу з'явилася в країнах Західної Європи і США ще на початку минулого століття. Але особливо бурхливо цей процес відбувався в післявоєнні роки, що було пов'язано в першу чергу з відмовою від медичного підходу, як єдиного до людей з обмеженими можливостями. Солдати, які отримали важкі поранення і психічні травми, утворили той контингент, до якого вперше були застосовані нові методи реабілітації в «терапевтичному співтоваристві».

Розвиток групових будинків, як установ нового типу, відбувся в зв'язку з закриттям психоневрологічних інтернатів в США 1960-і і 1970-і роки. Виникла потреба у житлі для людей, що знаходилися на той час у клініках. Групові будинки були призначені для надання допомоги при найменшому обмеженні свободи і для інтеграції людей з інвалідністю в суспільство без зниження якості життя. Однією з головних завдань групового будинку було створення умов життя найбільш наближених до типових сімейних обставин. Дослідження впливу атмосфери, яка існує в групових будинках, на їх мешканців, що проводились останніх

25 років, показали позитивні зміни у адаптивній поведінці пацієнтів: збільшення продуктивності праці, рівня незалежності, полегшення інтеграції в суспільстві. Зазвичай мешканці групових будинків мають той чи інший тип хронічного психічного розладу, що не дозволяє їм жити самотійно. Багато з них також мають фізичні вади, такі як порушення зору або рухового апарату [3, 4].

Перш ніж розглядати можливість переведення людини в груповий будинок, рекомендується ретельно вивчити і проаналізувати всю наявну про нього інформацію, особливо в тих випадках, коли людина потрапляє в категорію високого ризику. Бажано, щоб враховувалися особисті якості кожного пацієнта. Наприклад, якщо підтримка родини є позитивним фактором для самопочуття пацієнта, то людину доцільно поселити в груповий будинок, який розташований недалеко від проживання сім'ї для полегшення побачень з рідними та близькими. Інші фактори, які говорять на користь групового будинку – це відповідно невеликий штат співробітників, добре навчений персонал і домашня атмосфера [3, 4].

Більшість групових будинків є стандартними, односімейними будинками, придбаними групою адміністраторів і адаптованими для життя людей з обмеженими можливостями. За винятком наявності пандусів для інвалідних колясок, ці будинки ззовні практично не відрізняються від інших. Груповий будинок може бути розташований в будь-якій місцевості незалежно від її соціально-економічного статусу. Розміри будинку визначаються фінансовими і експлуатаційними міркуваннями. Чим більший будинок, тим важче проектувальнику забезпечити домашню обстановку. Як правило, в таких будинках проживає не більше шести осіб плюс кваліфікований персонал, що працює 24 години на добу. Зазвичай передбачається ряд невеликих кімнат разом із загальними приміщеннями, в тому числі вітальнею, їдальнею і кухнею з підсобними приміщеннями, а також кімнатою відпочинку та приміщеннями адміністрації. Більш складні схеми групових будинків нещодавно були запозичені зі Скандинавії. Вони являють собою колективне житло – форму будинку групового проживання, що відрізняється більш вишуканими індивідуальними приміщеннями. Але склад загальних приміщень такий же, як і в звичайних будинках групового проживання.

Рис. 1. Групові будинки для людей з обмеженими можливостями: Гінневер-стріт, Сан-Матео, Каліфорнія (<http://specialneedsanswers.com/california-special-needs-planners>)

Одна з цілей групового будинку – підвищення незалежності людей, що там проживають. Обслуговуючий персонал, що працює в груповому будинку, навчає мешканців навичкам повсякденного життя і самообслуговування, по можливості, надаючи якомога менше допомоги. Щоденні життєві навички включають в себе: приготування їжі, прання, прибирання, технічне обслуговування будинку, управління грошима і відповідні навички соціального спілкування. Навички самообслуговування включають в себе: прийняття ванни або душу, одягання/роздягання, користування туалетом і, якщо необхідно, прийняття запропонованих ліків. Персонал також стежить за тим, щоб мешканцям надавалися необхідні послуги від громадських організацій, в тому числі медична допомога, фізіотерапія, трудотерапія, професійна підготовка, освіта і психічна допомога.

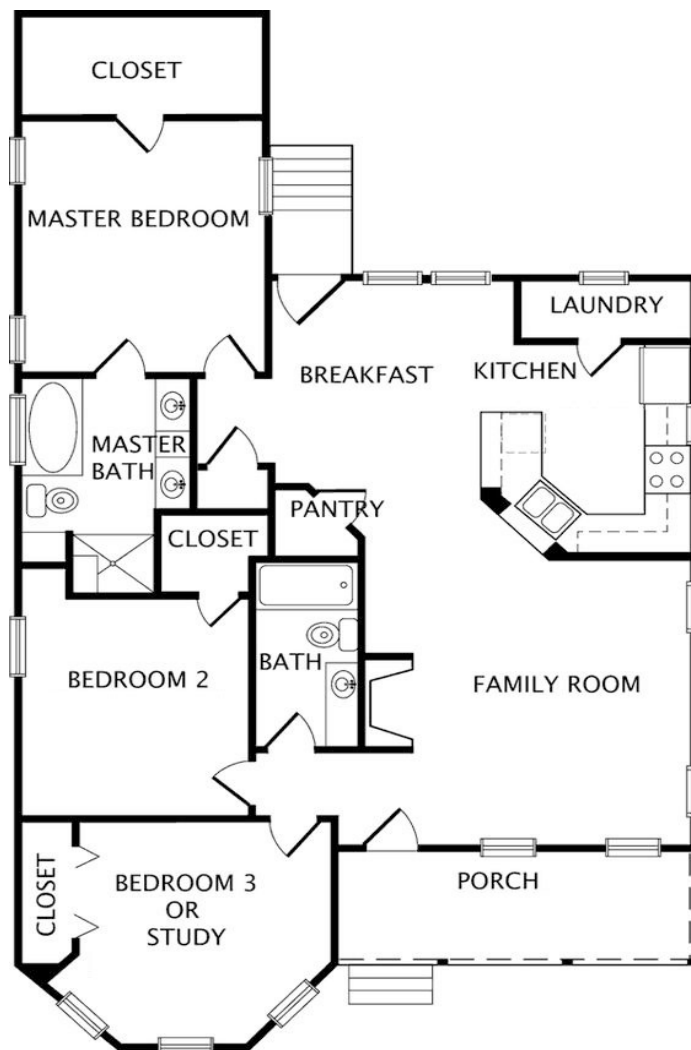

Рис. 2 Проект групового будинку від «Andy McDonald Design Group» [10]

Кількість поверхів: 1. Загальна площа приміщень, що обігріваються: 121,6 м². Висота приміщень: 3 м. Житлові кімнати: 2 фактичних, 3 можливих; цілодобовий відділ реєстрації і обслуговування гостей; кухня з коморою; 2 ванних кімнати (подвійні раковини, душ); пральня; гардеробна; майстерня; комори. Додаткові можливості: відкрита веранда-ганок, камін в холі.

У більшості групових будинків працює менеджер з громадського центру психічного здоров'я або іншого урядового агентства, який здійснює контроль над допомогою людям, які проживають в будинку. Менеджер стежить за документацією, що стосується придбаних навичок і отриманих послуг, а також дає рекомендації щодо коригування допомоги [4]. В Табл. 1. зведені рекомендації до проектування групових будинків, виходячи з досвіду американських архітекторів.

Таблиця 1

Рекомендації до проектування групових будинків

Назва	Зміст рекомендації
Розташування:	а) прямий, але контрольований доступ з парку і з зупинок транспорту до чітко визначеного входу; б) різноманітні види з вікон (передбачається, що мешканці значну частину часу будуть проводити в своїх житлових приміщеннях) – від жвавих вулиць до спокійних ландшафтів; в) орієнтація по відношенню до сонця – жодне житлове приміщення не повинно залишитися без прямого сонячного світла протягом усього зимового дня (приміщення, що забезпечують сонячне світло разом з тіньовим простором і укриттям від вітру, будуть зручніші для людей з особливими потребами); г) вихід на повітря із загальних приміщень.
Конструктивні елементи:	У більшості регіонів законодавство США дозволяє зведення одноповерхових будівель з дерев'яним каркасом, якщо він належним чином захищений. Більш високі будівлі (в Західній Європі рекомендуються тільки одноповерхові будівлі), згідно із законодавством більшості регіонів, повинні бути виконані з кладки або мати сталеву конструкцію з вогнезахистом.
Механічні системи:	а) децентралізована подача повітря, система газового опалення або тепловий насос; б) компресорна система охолодження або система охолодження, що часто використовується з тепловим насосом, який включений у вбудований в стіну кондиціонер; в) у загальних приміщеннях мають бути по центру каміни з газоходами і зовнішні конденсатори для теплових насосів і системи охолодження; г) в будівлях з медичною орієнтацією, в яких критичним є регулювання температури і вологості, використовуються центральні системи опалення з бойлерами, центральними холодильними установками і конденсатором і двох – або чотирьохтрубні системи; д) в будівлях для осіб, які потребують спеціального медичного обслуговування, для ізоляції можуть знадобитися спеціалізовані системи опалення, вентиляції та кондиціонування повітря; е) у багатьох регіонах обов'язковою вимогою є встановлення спринклерної системи пожежогасіння.
Заходи безпеки:	а) система оповіщення при надзвичайних ситуаціях, а також шляхи евакуації залежать від тієї допомоги, яка необхідна мешканцям, щоб покинути будівлю – чим більшою є необхідна допомога, тим ширший потрібно перелік заходів; б) будівельні норми і правила, а також вимоги пожежної безпеки для житлових будинків, в яких проживають люди з особливими потребами, складні і постійно змінюються; звичайно потрібно вогнестійка конструкція, спринклерна система пожежогасіння і системи тривожної сигналізації з датчиками вогню і диму; в) додаткові запобіжні заходи визначаються здатністю мешканців виявити небезпеку і самостійно покинути будинок; ширина коридорів, вимоги до виходів, включаючи виходи з поверху, віддаленість житлових приміщень від коридору і вимоги до проживаючого персоналу повинні відповідати загальним будівельним нормам і правилам [7: 941].

Дизайн внутрішнього простору будинків подібного типу передбачає комплекс заходів

щодо забезпечення доступності, універсальності, екологічної доцільності середовища людської життєдіяльності.

Екологічна доцільність середовища включає комплекс умов для забезпечення фізичного здоров'я і душевної рівноваги: облік первинних і вторинних антропометричних ознак; формування персональних просторів з урахуванням радіусів досяжності і характеристик оптимального поля зору; використання переважно екологічно чистих матеріалів для конструкцій та оздоблення. Колірна гамма також повинна складатися з максимально природних кольорів.

За допомогою колірної кодування вирішуються такі завдання дизайну: а) виділяються вхідні вузли; б) позначаються зони; в) намічаються траси руху людей; г) позначаються рівні. Вплив кольору невіддільний від впливу світла, його інтенсивності і спектрального складу. Це стосується як природного світла, плавно мінливого протягом дня і стимулюючого біоритми людини, так і світла штучного.

Тактильне кодування побудоване на принципах активного освоєння простору за допомогою дотику. Фактура поверхні дозволяє використовувати її в якості орієнтира для розпізнавання функціональних зон; зміна фактури може попередити про потенційну небезпеку. Різні матеріали покриття підлог, парапетів, бордюрів, декоративних огорож, напрямних поручнів допомагають при русі. У місцях, де є небезпечні зони на покритті землі або поверхні підлоги, повинні бути встановлені тактильні індикатори у вигляді виступаючих півсфер, що позначають – "небезпека". У місцях, де потрібно визначити напрямок руху, застосовуються тактильні індикатори у вигляді поздовжніх виступаючих ліній.

Звук має на людину психологічний і фізіологічний вплив. Інтер'єр приміщення слід наповнювати звуками, які сприяють орієнтації і полегшують самообслуговування. Крім сигналів, що попереджають про небезпеку, людина реагує на зміни акустичних властивостей приміщення. Так, підвісні стелі і зміна висоти приміщення призводять до акустичних змін в окремих зонах інтер'єру, що сприяє орієнтації. Покриття підлоги матеріалами з різною фактурою, в свою чергу, також сприяє орієнтації, так як змінює звуки кроків [1].

Висновки: Групові будинки є альтернативою довгострокового утримання людей в стаціонарних медичних установах різного типу. Методи реабілітації в «терапевтичному співтоваристві», які в них застосовуються, показують позитивну зміну адаптивної поведінки людей, які там проживають. Основні завдання комплексного дизайну такого простору – максимальне забезпечення зручності перебування і психологічного комфорту його мешканців. Групові будинки – це своєрідні структури з більш гнучкою і людяною організацією, ніж у стаціонарних медичних установ. З неблагополучною статистикою в сфері інвалідності, алкогольної залежності та наркоманії, в умовах ведення антитерористичної операції, коли тисячі людей потребують медичної, соціальної та психологічної допомоги, поява подібного роду житлових будинків для людей з особливими потребами буде для країни без сумніву дуже корисною.

Список використаної літератури

1. Агранович-Пономарева Е., Дизайн архитектурной среды для людей со специфическими требованиями. / Е. Агранович-Пономарева, Л. Агальцова, Н. Лазовская // Архитектура и строительство. Безбарьерная среда, 2003. – №5 (159). – С. 14–20.
2. Бандура Альберт. Теория социального научения. / Альберт Бандура. – М.:

Издательский дом: «Евразия», 2000. – 480 с.

3. Групповые дома. Американский опыт развития групповых домов. Автор: minddisorders.com. (Пер. с англ. Юлии Гриценко) Режим доступа: http://deti.zp.ua/show_article.php?a_id=506417.

4. Корнюшина Р. В. Зарубежный опыт социальной работы: Учебное пособие. – Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2004. – 84 с.

5. Одолламский А. О. Место терапевтического сообщества в современной системе психиатрической помощи. / А. О. Одолламский. // Журнал практической психологии и психоанализа, 2014 – №2. Режим доступа: <https://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=3640>.

6. Пинкус А. Практика социальной работы. / А. Пинкус, А. Минахан. – М., «Союз», 1993. – 223 с.

7. Рамсей Ч. Дж. Архитектурные графические стандарты. / Ч. Дж. Рамсей, Г. Р. Слипер. Пер. с англ. – М., Архитектура-С, 2008. – 1088 с.

8. Скуративський В. Соціальна політика / В. Скуративський, О. Палій. – К. : Вид-во УАДУ, 2003. – 265 с.

9. David Veale, Paul Gilbert, Jon Wheatley and Iona Naismith. A New Therapeutic Community: Development of a Compassion-Focussed and Contextual Behavioural Environment. / Clinical Psychology and Psychotherapy Clin. Psychol. Psychother. (2014) Published online in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com). DOI: 10.1002/cpp.1897.

10. Pinterest is the world's catalog of ideas. Режим доступа: <https://www.pinterest.com/source/houseplans.southernliving.com>.

References

1. Agranovich-Ponomareva E., Dizayn arhitekturnoy sredy dlya lyudey so spetsificheskimi trebovaniyami. / E. Agranovich-Ponomareva, L. Agaltsova, N. Lazovskaya // Arhitektura i stroitelstvo. Bezbarernaya sreda, 2003. – #5 (159). – P. 14–20.

2. Bandura Al'bert. Teoriya sotsial'nogo naucheniya. / Al'bert Bandura. – М.: Izdatel'skiy dom: «Evraziya», 2000. – 480 p.

3. Gruppovye doma. Amerikanskiy opyt razvitiya gruppovykh domov. Avtor: minddisorders.com. (Per. s angl. Yulii Gritsenko) Rezhim dostupu: http://deti.zp.ua/show_article.php?a_id=506417.

4. Korniyushina R. V. Zarubezhnyy opyt sotsial'noy raboty: Uchebnoe posobie. – Vladivostok: TIDOT DVGU, 2004. – 84 p.

5. Odollamskiy A. O. Mesto terapevticheskogo soobshchestva v sovremennoy sisteme psikhiatricheskoy pomoshchi. / A. O. Odollamskiy. // Zhurnal prakticheskoy psikhologii i psikhoanaliza, 2014 – №2. Rezhim dostupu: <https://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=3640>.

6. Pinkus A. Praktika sotsial'noy raboty. / A. Pinkus, A. Minakhan. – М., «Soyuz», 1993. – 223 p.

7. Ramsey Ch. Dzh. Arkhitekturnye graficheskie standarty. / Ch. Dzh. Ramsey, G. R. Sliper. Per. s angl. – М., Arkhitektura-S, 2008. – 1088 p.

8. Skurativs'kiy V. Sotsial'na politika / V. Skurativs'kiy, O. Paliy. – К. : Vid-vo UADU, 2003. – 265 p.

9. David Veale, Paul Gilbert, Jon Wheatley and Iona Naismith. A New Therapeutic Community: Development of a Compassion-Focussed and Contextual Behavioural Environment. / Clinical Psychology and Psychotherapy Clin. Psychol. Psychother. (2014) Published online in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com). DOI: 10.1002/cpp.1897.

10. Pinterest is the world's catalog of ideas. Rezhim dostupu: <https://www.pinterest.com/source/houseplans.southernliving.com>.

ПРИНЦИПЫ ДИЗАЙНА ВНУТРЕННЕГО ПРОСТРАНСТВА ГРУППОВЫХ ЖИЛЫХ ДОМОВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

АНТОНЕНКО И. В., САФРОНОВА Е. О., КОСТЮК Е. А.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Цель. *Определить особенности организации внутреннего пространства групповых жилых домов для людей с особыми потребностями и принципы их дизайна в контексте современной модели социальной работы, распространенной в западноевропейских странах и Америке.*

Методика. *Использованы методы: литературно-системного анализа научных публикаций по тематике исследования; анализ опыта проектирования групповых жилых домов для людей с особыми потребностями в Западной Европе и США, функциональный, морфологический и структурный анализы их интерьеров, обобщение полученных результатов исследования.*

Результаты. *Определены особенности проектирования групповых жилых домов для людей с особыми потребностями в контексте современной модели социальной работы. Обобщен опыт по организации таких групповых жилых домов, проведен исторический анализ их возникновения и развития.*

Научная новизна. *На основе анализа внедрения современной модели социальной помощи и реабилитации (ТС), обобщен опыт организации групповых жилых домов для людей с особыми потребностями, определены принципы их дизайна и социальная адресность в условиях Украины.*

Практическая значимость. *Обнаружены принципы дизайна пространства групповых жилых домов для людей с особыми потребностями, которые могут быть использованы в реальном проектировании.*

Ключевые слова: *групповые жилые дома, люди с особыми потребностями, социальная работа, принцип морального лечения, метод терапевтического сообщества (ТС).*

PRINCIPLES OF DESIGN INTERIOR SPACE GROUP HOUSES FOR PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS

ANTONENKO I. V., SAFRONOVA E. O., KOSTIUK O. O.

Kiev National University of Technologies and Design

Purpose. *To determine the features of the organization internal space of group houses for people with special needs and the principles of their design in the context of the modern model of social work, common in Western European countries and America.*

Methodology. *Methods used: a literary-system analysis of scientific publications on the subject of research; analysis of the experience of design group houses for people with special needs in Western Europe and the United States, functional, morphological and structural analysis of their interiors, generalization of the study results.*

Findings. *Specifics of designing group houses for people with special needs in the context of the modern model of social work are defined. The experience on organization of such group dwelling houses is generalized, historical analysis of their occurrence and development is carried out.*

Originality. *On the basis of introduction analysis of a modern model of social assistance and rehabilitation (TC), the experience of organizing group residential buildings for people with special needs is summarized, the principles of their design and social targeting in the conditions of Ukraine are defined.*

The practical value. *The principles of design of the space of group residential buildings for people with special needs, which can be used in real design, are discovered.*

Keywords: *group homes, people with special needs, social work, the principle of moral treatment, the method of therapeutic community (TC).*